

Андрій Климчук

УКРАЇНСЬКА ФІЛАТЕЛІСТИЧНА ПРЕСА

Стаття є першою спробою подати історію української філателістичної преси. Проаналізовано видання, присвячені українській філателії, які виходили на теренах України, а також поза її межами.

Ключові слова: українська філателія, історія, філателістичні видання, товариства, терени України, Американський континент.

Статья является первой попыткой подать историю украинской филателистической прессы. Проанализированы издания, посвященные украинской филателии, которые выходили на территории Украины, а также за её пределами.

Ключевые слова: украинская филателия, история, филателистические издания, общества, территория Украины, Американский континент.

Article is the first attempt to present history of Ukrainian philatelist press. Publications that dedicated to Ukrainian philately that were issued either on the territory of Ukraine or abroad were analyzed.

Key words: Ukrainian philately, history, philately issues, communities, territory of Ukraine, American continent.

Цікаву і малодосліджену частину української преси становить філателістична преса. Ґрунтовних спеціальних розвідок, присвячених цьому питанню, не існує. Своєрідний бібліографічний довідник з української філателії уклав Олександр Малицький — канадський дослідник, за походженням українець [2]. Окрім часописів, у його довідник включено рубрики нефілателістичних періодиків, які присвячувалися філателії. Чимало відомостей про українську філателістичну пресу міститься у фундаментальній праці «Начерк історії української філателії» Романа Бишкевича [1].

Термінологічне означення «українська філателістична преса» можна застосувати до таких видань, які (за О. Малицьким):

«а) видавалися чи видаються в Україні (тобто в державі Україна, і в безпосередньо до неї прилягаючих, тепер чи колись суцільно українцями заселених територіях, які поки що знаходяться в чужосторонніх державах;

б) видавалися чи видаються українською мовою, чи нею й мовою, чи мовами. Іншою, чи іншими, ніж українська поза межами України;

в) видавалися чи видаються поза межами України мовою, чи мовами, іншою, чи іншими, ніж українська, і були, чи є присвячені українській» [2, с. 3].

Один із перших філателістичних часописів на українських землях виходив від березня 1896 р. до 1902 р. у Києві за редакцією С. Д. Соломкіна. У перший рік свого існування журнал виходив російською та французькою мовами, а з 1897 р. став повністю російськомовним. На його шпальтах друкувалися новини про філателістичне життя у Києві, Одесі та інших містах, містилося багато передруків з іноземних філателістичних часописів. У виданні широко висвітлювалася діяльність земської пошти, а також подавалася інформація про видові листівки міст. Також відомо, що 1914 р. у Києві Л. П. Кринській видавав свій «Русский филателист» (російською мовою).

У радянській Україні впродовж 1928—1929 рр. виходив часопис «Ежемесячный бюллетень Южного Объединённого Отделения Советской Филателистической Ассоциации». 1928 р. вийшло дев'ять випусків цього журналу (вип. 1, 2, 3, 4, 5/6, 7, 8, 9/10, 11/12), 1929 р. — лише шість (вип. 1, 2, 3, 4, 5, 6).

Значно більше філателістичних часописів наприкінці XIX — на початку XX ст. виходило у Західній Україні. Це, зокрема, німецькомовні чернівецькі часописи: орган Чернівецького філателістичного клубу «Philatelistische Presse» та періодичні видання Германа Мительмана «Internationales Briefmarkenzeitung «Südamerika» (1892—1894), «Österreichische Philatelisten — Zeitung» (1889) та «Internationales offertenblatt für Sport und Samelwesen» (1900).

Ще до появи філателістичних товариств у Львові братами Е. А. та А. В. Щербанами 1908 р. був заснований часопис «Filatelista», який виходив щомісячно до 1914 р. У 1921 р. цей часопис був відновлений як щомісячник, а далі — як кварталник п. н. «Filatelista» — «Najstarsze polskie czasopismo poświęcone wiadomościom zbierania znaczków pocztowych, historii rozwoju poczt oraz dla zamiany, kupna i sprzedaży». Варто відзначити, що на його шпальтах було надруковано ґрунтовне історичне дослідження А. Прусевича «Історія пошти на Поділлі». Видавцем часопису був Е. А. Щербан; спочатку «Filatelista» виходив у Львові, а згодом — у Чехоцніку та Варшаві. У Львові, а згодом — у Ряшеві впродовж 1908—1912,

1914 рр. видавався часопис «Filatelista» — «Organ Związku Międzynarodowych Filatelistów «Unia».

Від 1924 р. у Львові, а з 1934 р. в Тарновських Гурах виходив часопис «Ilustrowany Kurier Filatelistyczny» — як орган Львівського товариства філателістів та Коломийського клубу філателістів під редакцією Є. Задуrowsіча. У Золочеві 1924 р. видавався «Przegląd filatelistyczny» (видавець — Шимон Майблом).

Від січня 1925 р. у Відні почав виходити перший україномовний філателістичний часопис «Українській Філятеліст». Його видавцем був Іван Карл Турин, допомагали йому в цьому Святослав Шрамченко та Євген Вировий. Перших шість випусків журналу вийшли винятково українською мовою, а відтоді, як видання стало органом Союзу філателістів «України» (СФУ), у ньому почали друкуватися також статті німецькою мовою. У цей же час своїм друкованим органом його вважало Українське філателістичне товариство у Львові. Так, найактивнішим дописувачем зі Львова був Володимир Кипріян. Упродовж десяти років він подавав цікаві матеріали про поштові марки, розвиток філателістичного руху у Галичині: «В справі української філателістичної термінології», «Полева пошта УГА», «Про Полеву пошту УСС», «Цікава пам'ятка (поштова печатка м. Копичинці з часів ЗО УНР)». У середині 1930-х рр. органом СФУ став «Deutsche Briefmarken — Zeitung», а «Українській Філятеліст» своєю чергою — органом Віденського вимінного клубу (був ним до 1939 р.). Протягом 1925—1939 рр. побачило світ 98 випусків цього часопису. Спочатку він виходив як нерегулярний місячник (1925—1927 рр.), згодом — як двомісячник (1928—1938 рр.), у 1939 р. його видання було досить нерегулярним. Упродовж усього часу існування на його сторінках було надруковано майже 1000 розвідок і повідомлень понад 100 авторів. Авторами публікацій у часописі були як члени Віденського вимінного клубу (29 осіб), так і інші філателісти (32 особи). Із членів Клубу публікаторами були: А. Арнольд, Є. Бачинський, А. Брідіс, О. Н. Вонсович, Є. Вировий, В. Войтанівський, О. Григорович, С. Гела, Р. Зайхтер, Б. Заклинський, Г. Зефельднер, В. Зоннеберг-Федоровський, В. Купріян, Ю. Корюла, О. Кочан, К. Лисюк, Д. Миколаєвич, В. Онишкевич, О. Е. Петерс, полк. М. Садовський, К. Свенсон, І. Світ, М. Секретар, В. Тойбер, І. К. Турин, В. Федоровський, о. З. Флонт, А. Штоманн, С. Шрам-

ченко. Із не членів Клубу свої розвідки надсилали: Г. І. Айлерс, Е. Барт, Й. Баумгартен, С. Босий, А. Гатляк, М. Гадзяцький, Грановський, Г. Е. Зігер, Ф. Зее, Л. Кальмус, Ф. Кальхов, К. Кербер, І. Корчинський, М. Коцький, Н. Кучерявенко, А. Л. Ліска, І. Марігчак, П. Маврогордато, В. Мейер, І. Мороз, М. Мороз, Я. Мрناق, К. Мулькевич, І. Німчук, К. Паньківський, В. Полянський, В. Сапожніков, М. Слобода, П. Чижевський, І. Шайнгауз, Д. Шрїтль, інж. Ф. Януш. Окрім того, на шпальтах «Українського Філятеліста» було надруковано понад 50 анонімних статей, а також уміщено низку публікацій під криптонімами (В. О., М. Г., М. І., М. К., М. С., М. Ц., Т. М.), з яких нині важко встановити справжні прізвища авторів [1, с. 68—69].

Поруч з «Українським Філятелістом» із поважним науковим наповненням 1935 р. почав виходити «Deutsche Briefmarken — Zeitung». Із німецькомовних публікацій цього часопису можна виокремити розвідки В. Тойбера («Як я став збирачем «України» і чому спеціалістом з «України» та «Провізорії «України» і їхнє фальшування»), А. Штоманна («Історичні записки за спогадами очевидця»), А. Арнольда («Мої пригоди в Україні і дослідження українських провізорій»), О. Е. Петера («Як збирати «Україну»?»).

Після Другої світової війни багато українських філятелістів опинилися на Американському континенті. Їхніми зусиллями 25 лютого 1951 р. було утворено Союз українських філятелістів. Товариство відразу почало видавати свій часопис, першим редактором якого став Євген Котик. Перше число журналу, який спочатку називався «Філятеліст», побачило світ у червні 1951 р. накладом 300 пр. Спочатку журнал виходив лише українською мовою, але від 1953 р. було запроваджено одну колонку англійською мовою з огляду на читачів, які не володіли українською мовою. Упродовж майже 60 років журнал виходив під різними назвами: «Філятеліст» (1951—1955), «3 життя СУФ» (1958—1961), «СУФ» (1961), «Філятелістичні вісті» (1962), «Українській філятеліст» (від 1963 р. і дотепер), у 1956—1957 рр. часопис не виходив. Союз українських філятелістів і нумізматів видає також інформаційний листок «Трай-дент — Вісник» («Тризуб — Вісник») (від 1972 р. і досі). Головними редакторами цього видання у різний час були: Євген Котик, Іван Світ, Лев Попович, Юрій Слюсарчук, Степан Кікта, Ярема Ткачук,

Інгерт Кузич, Богдан Паук, Юрій Федик. Часопис «Трайидент — Вісник» редагували: Ярема Ткачук, Веслі Кийпер, Андрій Мартинюк, Богдан Паук, Любомир Онишкевич. У перших п'ять років на шпальтах новоствореного «Філателіста» містилися переважно передруки розвідок попередніх років, зокрема з віденського «Українського Філателіста»: С. Шрамченка — «Українські поштові штемпелі і надруки поштових урядів ЗО УНР в рр. 1918—1919», «Українська державна поштова марка за 20 гривень з 1918 року», «Українські державні поштові тимчасові марки 1919 р.», О. Кочана — «Листівки Західної України», Є. Бачинського — «До історії поштових марок УНР з надруком «УПП» та ін. У ці роки з'явилися кілька нових досліджень, які також були опубліковані у «Філателісті»: Є. Котика — «До історії поштових марок Західної України», «Невикористані марки і повністки ЗО УНР», «Нові відомості про марки і повністки ЗО УНР», Е. Ертель — «Мій спогад про Україну», Ю. Максимчука — «Українські повністки» та «Ще раз про українські повністки». У цей же період в часописі друкувалися німецькі й англійські дослідники філателістичної «України» (Р. Зайхтер, А. В. Гривс і С. В. Робертс), але це були поодинокі матеріали. Від кінця 50-х і майже до кінця 70-х рр. дослідницьких публікацій було обмаль. Лише від 1978 р. з появою нової генерації дослідників з'явилися публікації Р. Сереза («Поштові марки Української республіки 1918—1920»), В. Забіяки («Філателістичні цікавинки» та «Цікавий конверт»), Я. Мазепи («Деякі подальші зауваги щодо видання 20 гривень»), В. Кліша («Залізничні поштові марки Галичини»), Р. Пітьом («Західноукраїнські поштові марки — конспективна таблиця»), І. Булата («Поштові марки. Поштівки і передруки з 1944 року Чехословацької Республіки»), «Підробки Хустських надруків «CSP1944» та «Бюлетень Національної Ради Закарпатської України») та ін. 1993 р. у спеціальному випуску «Українського Філателіста» (здвоєні числа 63—64) у співавторстві Любомира Гугеля, Веслі Капара, Валентина Забіяки та Петра Биленя вийшов «Каталог з української класичної філателії» [1, с. 116—128].

Від початку 80-х рр. і дотепер власний часопис видає Спілка українських філателістів Австрії. Наразі часопис виходить п. н. «Австрійсько-український огляд з вістями СУФА».

Наступний етап розвитку української філателістичної преси пов'язаний із здобуттям Україною незалежності. Ще наприкінці 1989 р. — на початку 1990 р. В. Могильний почав видавати «Український Філателістичний Вісник» — друкований на друкарській машинці часопис, що мав невеликий наклад. Завдяки його зусиллям і праці через сторінки цього журналу вперше до наукового обігу було введено чимало унікальних документів з архівів, що причетні до історії пошти в Україні доби Визвольних змагань 1917—1920 рр.

Схожим за тематикою був львівський часопис «Галфілвісник», що почав виходити 1994 р. як орган Львівської крайової організації Українського філателістичного товариства ім. Агатангела Кримського. Важливим моментом було подання кількох передруків з української класичної філателії (А. Чигиринця, С. Шрамченка, Ю. Максимчука, І. Чернявського, М. Баумгартена, Р. Зайхтера) із малодоступних для українських філателістів першоджерел. Від 2003 р. часопис перейшов з паперового варіанта в електронний, таким чином вийшло два числа часопису [3]. Як спеціальний випуск часопису вийшла уже згадана монографія Р. Бишкевича [1].

На три випуски (один — 1991 р. та два — 1992 р.) спромігся часопис російською мовою «Украинская и Российская Филателия», заснований в Дніпропетровську О. Івахно, В. Ляпіним та В. Маловим.

Сім випусків власного часопису у 1995—1998 рр. видало Закарпатське обласне товариство філателістів. Часопис виходив п. н. «Закарпатський Філателіст».

У роки незалежності видавали власну філателістичну газету школярі із с. Снятинки (поблизу Дрогобича). Вона почала виходити від 1993 р. п. н. «Філателістика», а від 8-го числа, яке вийшло 2000 р., — п. н. «Юний філателіст». Останнє (11-те) число цього цікавого юнацького часопису вийшло 2003 р.

Власні періодичні видання випускала у світ Асоціація філателістів України (Спілка філателістів України), зокрема: «Бюлетень» (1991—1998), «Асфу — Інформ» (від 1994 р.).

Однак найбільш авторитетним філателістичним часописом пострадянського періоду можна вважати «Філателію України». Цей журнал було засновано у січні 1995 р. УДППЗ «Укрпошта» п. н. «Пошта і Філателія України». Від початку 2000 р. часопис став су-

то філателістичним і почав видаватися п. н. «Філателія України» і вже під цією назвою виходив до кінця свого існування (останнє число (6(74) вийшло у кінці 2008 р.). Із закриттям «Філателії України» українські філателісти втратили єдиний фаховий фундаментальний часопис, що вкрай негативно позначилося на розвитку вітчизняної філателії.

Також варто згадати і ті часописи, які не є суто філателістичними, але які присвячували значну частину своїх шпальт філателії. Це — «Збирач» (Красноград (Харківська обл.), 1994—1995), «Вісник Збирача Україніста» (Миколаїв, 1999), «Волинський колекціонер» (Луцьк, 2000—2001), «Дивізія» (м. Калгарі (Канада), 1992—), «Дрогобицький Колекціонер» (Дрогобич, 1992—), «Колекціонер Буковини» (Чернівці, 1993—), «Коллекционер Донбасса» (Донецьк, 1997—), «Колесо» (Київ, середина 90-х рр.), «Хобі» («Наше Хобі») (Коломия (Івано-Франківська обл.), 2000—), «FAN» (Єнакієве (Донецька обл.), середина 90-х рр.).

1. *Бишкевич Р.* Начерк історії української філателії. Класичний період / Р. Бишкевич. — Львів : Афіша ; Галфілвісник, 2004. — 224 с.
2. Українська філателія в періодичних виданнях / склав Олександр Малицький. — 2-ге вид. — Калгарі, 2003. — 28 с.
3. <http://www.halphilvisnyk.boom.ru/>.